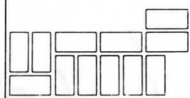
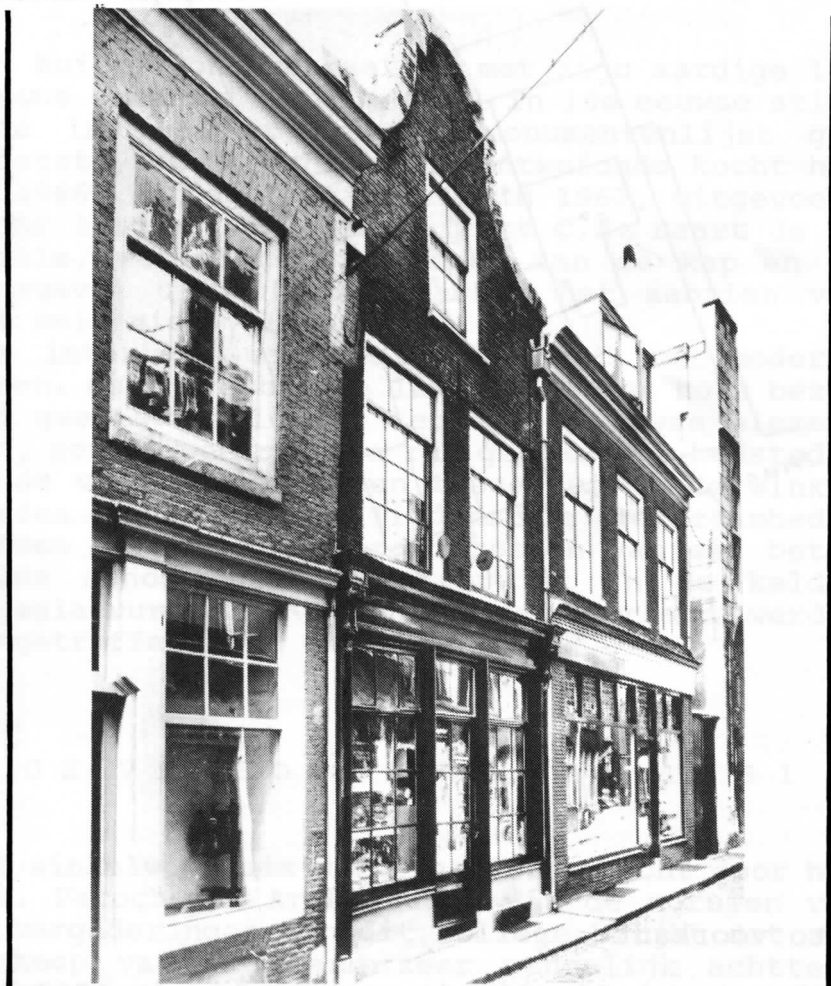

utrechts
monumenten
fonds

STEEN- GOED

Donkerstraat 23

NR.9 AUGUSTUS 1991

verschijnt 4 keer per jaar

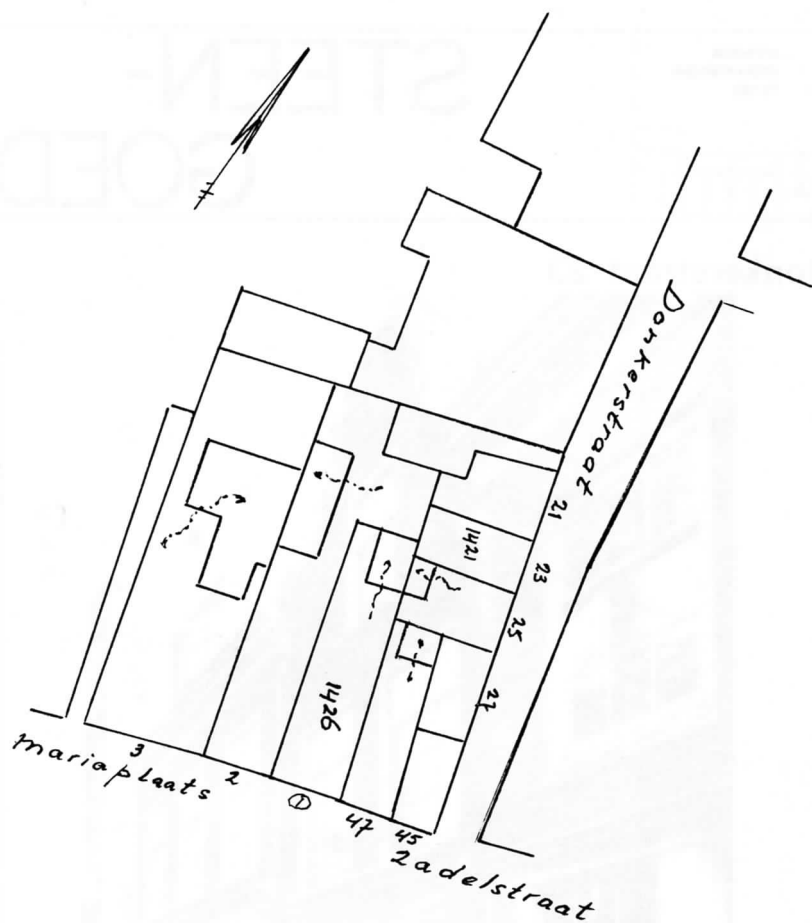

Foto voorkant:

Donkerstraat 23 vóór de restauratie in 1967

D O N K E R S T R A A T 2 3

een klein winkel-woonhuis

Wijk E nr. 425

Kadaster Sectie C nr. 1421 groot 45 ca.

Het huisje Donkerstraat 23 met zijn aardige 19e eeuwse onderpui en halsgevel in 18e eeuwse stijl werd in 1966 op de Rijksmonumentenlijst geplaatst. Het Utrechts Monumentenfonds kocht het in 1966. Bij de restauratie in 1967, uitgevoerd onder leiding van de architect C.A. Baart de la Faille, werden herstellingen aan de kap en de voorgevel uitgevoerd, waarbij het aanzien van het huis niet veranderde.

Het interieur werd wel aangepast aan moderne eisen. Geen overbodige luxe, want het huis bezat nog geen watercloset. Leuke 19e eeuwse elementen, zoals twee rug aan rug geplaatste bedsteden op de verdieping en een tussenpui in de winkel werden gehandhaafd. Tijdens de werkzaamheden werden op de begane grond resten van een betegelde schouw gevonden, terwijl in de kelder ongeglazuurde plavuizen zonder verband werden aangetroffen.

D E V E R B O U W I N G V A N 1 8 6 1

Het winkelwoonhuis werd in 1861 gekocht door het R.K. Parochiaal Armbestuur. Uit de notulen van de vergaderingen van dit college blijkt dat zij aankoop van dit pand zeer wenselijk achtten, omdat dan de gebreken aan de gemeenschappelijke secreetput en de muur zouden kunnen worden opge-

heven. Deze secreetput lag volgens een tekening onder de noordelijke zijmuur. Het Armbestuur had kennelijk ook het noordelijk gelegen buurhuis Donkerstraat 21 in eigendom.

Direkt na aankoop ging men over tot "den herbouw deser woning".

De hele aankoop- en aanbestedingsprocedure is stap voor stap in het archief van het R.K. Parochiaal Armbestuur te volgen.

Op 23 mei 1861 bood de schoenmaker Jacobus van den Hoorn zijn huis te koop aan voor een prijs van f 1000,-. Reeds op 4 juni nam men het besluit om op het aanbod in te gaan. Nadat de aartsbisschop van Utrecht een week later zijn fiat had gegeven, kregen de architect Lambertus Tollenaar, de timmerman Jacobus van Straaten en de metselaar Christiaan Wiesman de opdracht het huis te taxeren. Dat gebeurde op 29 juni en de waarde werd bepaald op f 800,-. Voor opstand zou men nog f 200,- betalen, totaal dus de gevraagde som.

Na de dood van Dirkje Wesselo, de vrouw van Jacobus van den Hoorn, in 1814 hadden de kinderen (zij waren nog erg jong) hun moederlijk erfdeel niet uitgekeerd gekregen. Er moest nog een boedelscheiding plaats hebben en dat gebeurde op 13 juli tegelijkertijd met het opmaken van de verkoopakte.

Op 6 augustus 1861 was de overdracht van het huis. Overgevers waren de al genoemde hoogbejaarde Jacobus van den Hoorn, zijn zoon Johannes en drie dochters van zijn reeds overleden tweede zoon Hendrik.

Een gedeelte van het huis was nog voor 80 cent per week verhuurd aan de plamuurdoekmaker Hendrik Eytinger. Hem werd de huur opgezegd. Hij beloofde de woning uiterlijk op 5 augustus te

ontruimen en gaf tevens toestemming tot bezichtiging van de woning, zodat men kon overgaan tot het maken van een bouwplan.

Men raamde de verbouwingskosten op f 1000,- en op 9 oktober 1861 vond de aanbesteding plaats. Er waren twaalf inschrijvingen. De hoogste inschrijving bedroeg f 1426,-. De laagste, ingediend door H. Scholbroek, f 1064,-.

Deze Scholbroek was de aanstaande schoonzoon van de architect L. Tollenaar. Het was wel een familieonderonsje, want ook een zoon, de metselaar G.A. Tollenaar, had op het werk ingeschreven! Hoewel men van mening was dat het niet helemaal eerlijk was tegenover de andere werkbazen, werd het karwei toch gegund aan Scholbroek omdat hij vroeger werk behoorlijk opgeleverd had.

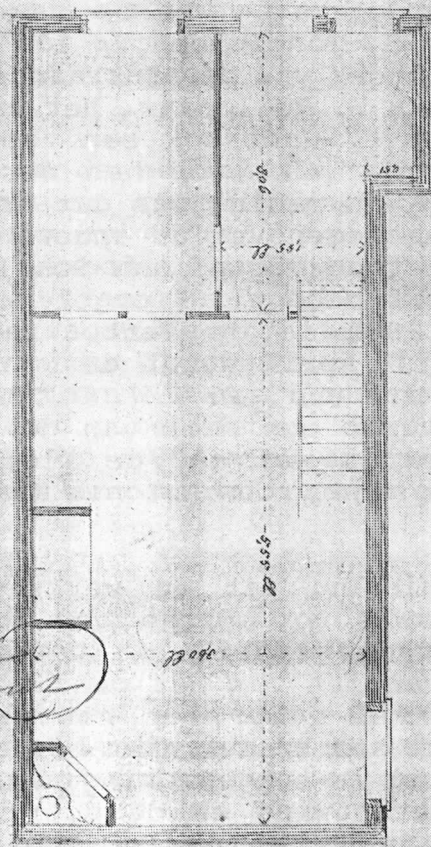
In maart 1862 is de verbouwing klaar en met ingang van 1 april wordt de woning voor f 3,50 per week verhuurd aan J.W. Dittmars. En net als voorheen wordt een deel van de woning weer onderverhuurd en wel aan de kleermaker Albertus Warnars en zijn vrouw Antonia Margaretha Stringa

De vraag is nu wat de werkzaamheden precies omvatten. Was er sprake van een restauratie, waarbij enkele onderdelen werden gewijzigd of werd het aanzien van het pand geheel veranderd? Met zekerheid valt hier het antwoord niet te geven omdat het bestek niet bewaard is gebleven. Wel aanwezig is een opmeting van de begane grond vóór de verbouwing en de door Burgemeester en Wethouders op 22/24 oktober 1861 verleende bouwvergunning, waarbij een tekening van de nieuwe toestand is gevoegd. Uit deze tekening blijkt dat er ná 1862 nagenoeg niets aan het huis, noch inwendig, noch uitwendig, is gewijzigd.

De eerstgenoemde opmeting dateert van vlak voor de verbouwing in het najaar van 1861. Op het origineel in potlood is, volgens het bijschrift, de reeds genoemde "gemeene secreetput" in bruine

Plattgrund
hvis Lønhver
1. etage

stillet
9 1/2

Gemeine
Secret

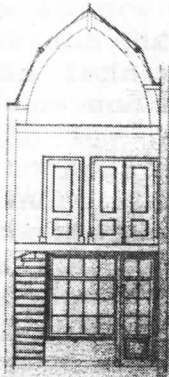
Opmeeting begane grund 1861

Bouwtekening 1861

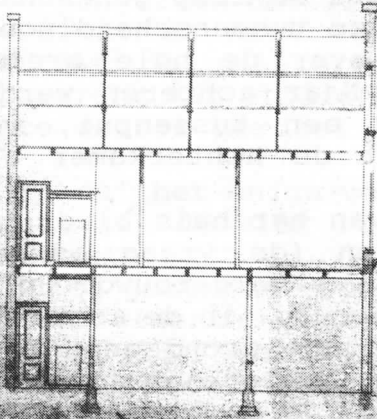
Plaatje van de Reukhuis van
Burgemeester van Middelburg
No. 100 Woud van 120 October
1861 n. 448

Reukhuis

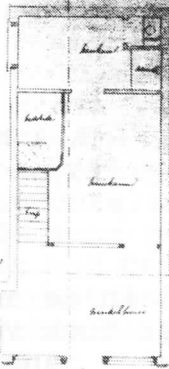
Middelburg

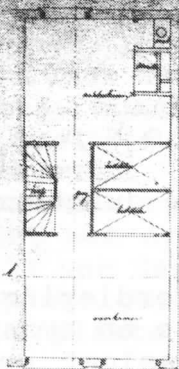
Voorgevel

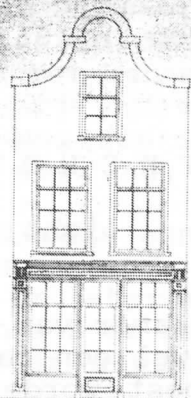
Zijdegevel

Plattegrond 1ste verdieping

Plattegrond 2de verdieping

Teruggevel

Schaal 1:100

inkt aangegeven. Een vergelijking van deze tekening met die van de bouwvergunning laat zien dat de onderpui in ieder geval geheel is gewijzigd. Het is mogelijk dat het huis al een halsgevel bezat en dat deze weer in oude stijl werd geres-taureerd.

Ook werd de kap vernieuwd, in de in die tijd gebruikelijke mansarde-vorm. Voor die f 1000,-, geen gering bedrag in die tijd, werd dus meer hersteld dan echt gemoderniseerd.

Inwendig werd de trap gehandhaafd en de ruimten kregen houten tussenscheidingen. De winkel werd groter en over de hele breedte van het huis ingericht. Naar achteren werd de winkel afgesloten met een tussenpui, waarin deuren met glas, zodat de achterkamer ook nog wat licht kreeg.

De diepte van het huis bleef hetzelfde omdat in het verleden (de vraag is wanneer) het hele perceel al was volgebouwd. Het huis lag en ligt geheel ingebouwd. In de achtergevel zitten daarom op de begane grond geen ramen, maar om toch licht in de achterkamer te krijgen had men een raam hoog in de zijgevel gemaakt. Dat moest zo hoog om inkiijk bij de burens te verhinderen. De lichtvoorziening bleef echter gebrekkig en daarom koos men in 1861 voor glas in de tussenpui.

P E R I K E L E N R O N D E E N R A A M

licht in de duisternis

De achterkamer van de verdieping had in de achtergevel wel een raampje en omdat het toch vernieuwd moest worden, besloot men op 7 januari 1862 het iets te vergroten. Hiertegen kwam verzet van de drogist Cornelis Chevalier, eigenaar van het achter Donkerstraat 23 gelegen perceel

Sectie C nr. 1426, die het plat van zijn keuken onder het bewuste raampje had liggen. Hij woonde er overigens niet zelf, maar verhuurde zijn pand aan de apotheker Jan Riegen. De kwestie liep zo hoog op dat Chevalier het Armbestuur voor de rechter daagde.

De aanklacht hield in dat het nieuwe raam veel groter was, één ruit had en naar buiten kon openslaan. Dit alles in tegenstelling tot het oude raampje dat een vaststaand raam was geweest met vier ruitjes. En aangezien het alleen diende tot het geven van licht en niet van uitzicht beweerde Chevalier dat de plaatsing van het nieuwe raam een verzwaring van erfdiensbaaheid inhield en hij eiste daarom herstel in de oude toestand.

De tegenpartij stelde dat het enige verschil met het oude raam was dat men de vier ruitjes vervangen had door één grote ruit.

Op 1 juli 1862 vond het getuigenverhoor plaats. Onder hen waren de oude eigenaar Jacobus van den Hoorn, die van ongeveer 1810 tot 1861 het huis bewoond had, zijn zoon Johannes, aldaar geboren en getogen en Cornelia van Santen, die 18 jaar lang met haar vader en broer bij Van den Hoorn ingewoond had op de bewuste achterkamer.

Zij ondersteunde de verklaring van Jacobus dat het raam zó hoog zat dat je er met een stoel bij moest klimmen en voor haar, zij was misschien wat klein van stuk, moest er nog een stoof bovenop. En alles wat je dan nog zag, was een tegenoverliggende muur!

Oorspronkelijk was het raam slechts een opening in de muur geweest met spijlen ervoor. Tegen de tocht had Cornelia van Santen er later met stopverf ruitjes tegenaan gezet en als er een ruitje gebroken was dan plakte men er gewoon papier tegen.

Pieter van den Enden die knecht bij apotheker Riegen was geweest en het plat van de keuken regelmatig schoonmaakte, wist te vertellen dat

een manspersoon met gemak door het nieuwe raam heen kon, doch door het oude slechts met moeite een schraal man.

De zesde getuige Teunis van Tellingen was op verzoek van Chevalier enkele keren met de timmerman Dompot in het huis in de Donkerstraat geweest, onderandere toen men met de plaatsing van het nieuwe raam, een schuifraam van 1.60 m. bij 80 cm., bezig was. Op de grond stond een oud raampje van 48 bij 52 cm. maar zes weken geleden had hij gezien dat het schuifraam verdwenen was en dat daarvoor in de plaats een kleiner raam van 65 bij 52 cm. was gekomen dat echter in de sponning met een lat was dichtgespijkerd. Er zaten geen scharnieren aan, zodat het niet kon draaien, maar de nog aanwezige scharnierkoppen verraadden dat die er wel geweest waren.

De huidige bewoonster verklaarde dat het haar verboden was het raam te openen en klaagde dat ze bijna stikte van de rook.

Op 17 juli zou men verder gaan met het getuigenverhoor. Dan zouden de getuigen van de kant van het Armbestuur aan de beurt komen. Deze zitting ging echter niet door omdat het bestuur afzag van het leveren van tegenbewijs. De beide partijen hebben zich waarschijnlijk neergelegd bij het compromis: een iets groter raam, maar wel vaststaand.

Uit dit hele verhaal kan men afleiden dat aan de achterkant van het huis veel bij het oude bleef.

ENIGE ELEMENTEN VAN DE GESCHIEDENIS VOOR 1861

Over de als middeleeuws gedateerde kelder die onder ongeveer tweederde gedeelte van het huis aanwezig is, komen we niets te weten. Ook in de transportakten wordt deze niet genoemd. Het is waarschijnlijk de kelder die behoorde bij de "camere of woninge met erf en grond" die er in 1727 nog stond en toen gekocht werd door Willem Verheyen, schout van het Geyn, een niet onbemiddeld man die veel huizen in de stad bezat.

In 1724 was hij "uytmaander van het enckelt en dubbelt huysgelt van de quartieren Turkeyen en Handvoetboogh", de latere stadswijken D en C. Voor deze funktie moest hij zijn bezittingen als onderpand stellen en daaronder bevond zich al een huis in de Donkerstraat, ook aan de westzijde van de straat gelegen, twee huizen verder naar de kant van de Zadelstraat.

De familie Verheyen woonde zelf in één van beide huizen, want als dochter Willemina, een kind uit Willems tweede huwelijk met Johanna de Wijs, in 1729 trouwt met Arent van der Kop is haar adres in de Donkerstraat. De oudste twee kinderen van het echtpaar Van der Kop worden ook in de Donkerstraat geboren.

Omstreeks 1733 verhuizen ze naar de Korte Nieuwstraat, waar vader Willem in 1747 op hoge leeftijd komt te overlijden. Zijn dochter was hem al voorgedaan.

Op 2 november 1752 verkoopt Arent van der Kop het huis, nu omschreven als "huysinge met erve en grond", aan Judick Aalberts. Na haar worden Sijbrand van Nieuwerk en zijn vrouw Willemina Aalberts, wonende (1776) in het Zakkendragerssteegje, eigenaren. Het vergaat hen slecht. Ze worden genoodzaakt het huis te verkopen om hun schulden te kunnen betalen. Het ging om een

bedrag van f 280,- aan Willemina Specht, f 11,- voor geleverde winkelwaren en f 269,- aan de koopman Hendrik Rhöningen. Het huis wordt openbaar afgeslagen en bij decreet verkocht op 10 april 1797.

Koper was Abraham Jacob van Gelder voor de prijs van f 850,-. Hij verkoopt het onderhands aan Jacobus van den Hoorn en Dirkje Wesselo. Bij de verkoop in 1861 verklaart Jacobus dat hij van deze transactie geen papieren bezit.

Overzien we deze opsomming van eigenaren, dan komen de volgende vragen op: "Wanneer werd het perceel verbouwd en veranderde de camer in een huis en voor wiens rekening gebeurde dat?".

De meest voor de hand liggende veronderstelling is: kort na 1727 en door Willem Verheyen ten behoeve van zijn dochter die op trouwen stond. Hij kon het zich van alle eigenaren financieel het beste veroorloven en als bewoners trokken ze er zelf het profijt van.

Er is echter één maar. De omschrijving in het jaar 1752 "huyzinge met erve en grond" zou dan niet kloppen. Of heeft men toen klakkeloos iets overgeschreven van een oudere akte? Ook in de notulen van het Armbestuur d.d. 4 juni 1861 gebeurde dat. Daar werd genotuleerd: huis, erf en grond, terwijl we zeker weten dat het huis ruim 8 meter diep was en geen erf meer bezat. Het enige stukje nog onbebouwde grond was het keldergat aan de voorgevel, waarvoor in 1861 een aanslag voor de grondbelasting gold van f 0,36 per jaar.

TERUG IN DE ZESTIGER JAREN

Het R.K. Parochiaal Armbestuur bleef tot 22 juli 1963, meer dan een eeuw lang, eigenaar en al die tijd was en bleef het, tot op heden, een winkel-pand.

De familie Van Miltenburg is de langste tijd huurder geweest en wel van 1924 tot 1965. Mej. A.C. van Miltenburg, beter bekend als Tante Ali, dreef een ouderwets kruidenierswinkeltje met stopflessen en alles wat er zo bij hoort. Daar kwam een einde aan toen zij naar een verzorgingshuis ging.

Na de restauratie verhuurde het U.M.F. het huisje aan de gezusters Lily en Terry Conemans die er een kledingwinkeltje voor jonge mensen van maakten.

Ook de kelder, die bij de restauratie 40 cm. dieper gemaakt was, werd als winkelruimte ingericht. Daar werden allerlei leuke 'frutsels' verkocht.

Het snoepwinkeltje werd in 1979 "Ruud's Waskit", toen de heer Snel, kaarsenmaker van zijn vak, de nieuwe huurder werd.

En een kaarsenwinkel is het tot nu toe gebleven.

G.J. den Daas.

Voor dit artikel werden geraadpleegd:

- Jaarverslagen U.M.F. 1966, 1967, 1979
- Utrechts Nieuwsblad 4-11-1966
- A. Verlaan e.a. "Van eenvoudige doch harmonische architectuur". 1979
- G.A.U. Archief R.K.Armbestuur
 1. Notulen van de bestuursvergaderingen
 2. nr. 792 en 793
- G.A.U. SA 5 Bouwtekening 1861 tek.nr. 479
SA 5 389x Notulen van B. en W. betreffende de Fabricage
22/24-10-1861 nr. 479
- G.A.U.
 1. Adresboeken
 2. DTB registers
 3. register van transporten en plechten SA 5 inv.nr. 3243
 4. Archief van het gerecht, Register van Decreten inv.nr. 532

"STEEN-GOED" is een uitgave van

STICHTING HET UTRECHTS MONUMENTENFONDS
Dorstige Hartsteeg 21
3512 NV Utrecht

tel: 030 - 31 17 61
postrekening 427215

Het Utrechts Monumentenfonds is een beherende en restaurerende instelling van monumentale woonhuizen in Utrecht.

Voor minimaal f10,- per jaar of f250,- ineens is men begunstiger van de stichting. Men ontvangt dan het Jaarverslag, "STEEN-GOED", de Nieuwsbrieven en uitnodigingen voor vergaderingen en excursies.

